

Van C.J. Sansom verschenen bij De Fontein:

Winter in Madrid (2007)

Shardlake-serie

Kloostermoord (2011)

Het zwarte vuur (2012)

Advocaat van kwade zaken (2012)

C.J. Sansom

Mist over Londen

Vertaald uit het Engels door
Ineke van Bronswijk

De Fontein

Eerste druk, september 2013

Oorspronkelijke titel: *Dominion*

Oorspronkelijke uitgever: Mantle, an imprint of Pan Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited, London – Basingstoke – Oxford

Copyright © 2012 by C.J. Sansom

Copyright © 2013 voor deze uitgave: Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling: Ineke van Bronswijk

Omslagontwerp: Wil Immink Design

Omslagillustratie: © Getty Images

Opmaak binnenwerk: Mat-Zet bv, Soest

ISBN 978 90 261 3454 8

ISBN e-book 978 90 261 3455 5

NUR 305

www.uitgeverijdefontein.nl

Alle personen in dit boek zijn door de auteur bedacht. Enige gelijkenis met bestaande – overleden of nog in leven zijnde – personen berust op puur toeval.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter nagedachtenis aan mijn ouders
TREVOR SANSOM (1921 - 2000)
en
ANN SANSOM (1924 - 1990),
die de verschrikkingen van 1939 - 1945 moesten doorstaan
en hebben meegholpen aan het verslaan van de nazi's.

En aan
ROSALITA, 19-2-2012
Requiescat in pace

‘Een dezer dagen zal de vijand ons met furieuze kracht en macht aanvallen. Hitler weet dat hij ons op dit eiland moet breken, anders verliest hij de oorlog. Als wij hem weten te trotseren, zal heel Europa wellicht vrij kunnen zijn, en kan de wereldbevolking opstoten naar weidse, zonovergoten landouwen; maar als wij het onderspit delven, zal de gehele wereld, inclusief de Verenigde Staten, en alles wat we hebben gekend, alles wat ons dierbaar is, wegzinken in de duistere krochten van een nieuwe barbarij, duisterder en barbaarser dan ooit omdat de wetenschap wordt ingezet om te doden, niet om te genezen.’

WINSTON CHURCHILL, 18 juni 1940

Alle gebeurtenissen die plaatsvinden na
17.00 uur op 9 mei 1940
zijn denkbeeldig.

Proloog

De vergaderzaal van Downing Street 10, Londen
16.30 uur, 9 mei 1940

Churchill arriveerde als laatste. Na een kort klopje ging hij naar binnen. De warme lentedag liep ten einde; aan de andere kant van de hoge ramen begon het te schemeren en de schaduwen op Horse Guards Parade werden langer. Margesson, de conservatieve fractieleider, zat samen met premier Chamberlain en minister van Buitenlandse Zaken lord Halifax aan de andere kant van de enorme, langwerpige tafel. Toen Churchill naar hen toe liep, ging Margesson, zoals altijd gekleed in een onberispelijk jacquet, staan.

‘Winston.’

Churchill knikte naar hem en keek hem streng aan. Margesson, Chamberlains protegé, had het hem in de jaren voor de oorlog moeilijk gemaakt doordat hij zich tegen de partijpolitiek inzake India en Duitsland had verzet.

Nu begroette Churchill Chamberlain en Halifax, de rechterhand van de premier en architect van de verzoeningspolitiek ten opzichte van Duitsland.

‘Neville. Edward.’

De beide heren zagen er slecht uit; van Chamberlains gebruikelijke honnende lachje vandaag geen spoor, noch van de arrogantie waarmee hij het Lagerhuis de dag ervoor tijdens het debat over de militaire nederlaag in Noorwegen tegen zich in het harnas had gejaagd. Negentig conservatieven hadden met de oppositie mee gestemd of zich van stemming onthouden, en Chamberlain had onder boegeroep de zaal verlaten. De premier had rode ogen, het gevolg van slaapgebrek of misschien zelfs tranen, hoewel het ondenkbaar leek dat Neville Chamberlain ooit zou huilen. In het Lagerhuis waren de vorige avond verhitte discussies gevoerd over zijn leiderschap, dat volgens velen niet zou standhouden.

Halifax zag er niet veel beter uit. De boomlange en graatmagere minister van Buitenlandse Zaken hield zijn rug recht, maar zijn benige gezicht

was lijkbleek. Volgens de geruchten stond hij niet te springen om het roer van de premier over te nemen, wellicht ook omdat hij in tijden van stress last had van vreselijke maagpijn.

‘Wat is het laatste nieuws?’ lispelde Churchill op sombere toon, zijn blik op Chamberlain gericht.

‘De Duitse troepenmacht aan de Belgische grens is nog verder uitgebreid. Ze kunnen het land elk moment binnenvallen. Neem een stoel,’ voegde hij er tegen Churchill aan toe.

Het werd stil in de kamer. Het tikken van de klok op de marmeren schouw klonk opeens erg luid.

‘We hebben de stemming in het Lagerhuis gisteren uitvoerig besproken,’ vervolgde hij somber. ‘We zijn het erover eens dat ik niet langer goed kan functioneren als premier. De steun binnen de partij brokkelt af. Mocht er een motie van wantrouwen worden ingediend, dan is het goed mogelijk dat degenen die zich gisteren van stemming hebben onthouden tegen de regering zullen stemmen. En geluiden vanuit de Labour Party wijzen erop dat zij alleen onder een nieuwe premier een coalitie willen vormen. De antipathie tegen mijn persoon is groot. Ik heb dan ook besloten dat ik zal aftreden.’ Hij keek naar Margesson alsof hij steun zocht.

De fractievoorzitter knikte instemmend. ‘Als we een coalitie willen vormen, en dat is beslist noodzakelijk, dan is nationale eenheid van doorslaggevend belang.’

Churchill keek naar Chamberlain en had zowaar medelijden met hem. Na het Verdrag van München had hij twee jaar lang aan Hitlers eisen geprobeerd te voldoen, aangezien hij in de veronderstelling verkeerde dat de Duitse annexatie van Sudetenland het sluitstuk van diens militaire campagne betekende. Nog geen jaar later viel Duitsland Polen binnen, gevolgd door zeven maanden van militaire inactiviteit, de zogenaamde schemeroorlog. Een maand eerder had Chamberlain het Lagerhuis voorgehouden dat Hitler, gezien het uitblijven van een lenteoffensief, de boot had gemist. Kort daarna viel Hitler Noorwegen binnen en moesten de Britten hun troepen evacueren. Nu was Frankrijk aan de beurt. Chamberlain had telkens op het verkeerde paard gewed.

Chamberlain keek van Churchill naar Halifax. ‘Een van jullie tweeën moet het overnemen,’ zei hij uitdrukingsloos. ‘Wie van jullie het ook wordt, ik ben bereid om zitting te nemen in het kabinet.’

Churchill knikte en leunde achterover, zijn blik op Halifax gericht. Deze keek hem kil en doordringend aan. Churchill wist dat het merendeel van de Conservative Party hem graag als de volgende premier wilde. Hij was onderkoning geweest van India, had jarenlang ministersposten bekleed, en als onverstoorbare en evenwichtige aristocraat werd hij zowel vertrouwd als gerespecteerd. En de meeste Tories hadden Churchill zijn verleden als liberaal nooit vergeven, net zomin als zijn tegendraadse opvattingen over Duitsland. Ze zagen hem als een onberekenbare, kortzichtige avonturier. Chamberlain wilde Halifax, net als Margesson en de rest van het kabinet. Net als de koning, wist Churchill, een persoonlijke vriend van Halifax. Maar het ontbrak Halifax aan vuur. Churchill verafschuwde Hitler, maar Halifax behandelde de nazileider met een soort aristocratische minachting; ooit had hij gezegd dat de Führer het alleen een paar vakbondsleiders en Joden moeilijk maakte.

Sinds Engeland Duitsland in september van het jaar daarvoor de oorlog had verklaard, had Churchill wat het volk betreft echter de wind in de zeilen. Chamberlain had hem terug moeten vragen in het kabinet toen bleek dat hij al die tijd niet voor niets tegen Duitsland had gewaarschuwd. Maar hoe moest hij die ene kaart uitspelen? Zeg niets, dacht hij, kijk of Halifax zelf wel premier wil worden, en zo ja, hoeveel hij ervoor over heeft.

‘Winston,’ hervatte Chamberlain op vragende toon, ‘je hebt Labour in het debat van gisteren keihard aangepakt. Je bent altijd een tegenstander van Labour geweest. Zou dat je niet kunnen opbreken?’

Churchill gaf geen antwoord, stond onverhoeds op van zijn stoel en liep naar het raam. Geef geen antwoord, dacht hij terwijl hij naar buiten keek. Lok Halifax uit zijn tent.

De klok op de schoorsteenmantel liet vijf slagen horen, hoog en tingelend, en direct daarop volgde het galmen van de Big Ben.

‘Ik denk,’ zei Halifax toen de laatste slag had weerklonken, ‘dat ik de aangewezen persoon ben om Labour in het gareel te houden.’

Churchill draaide zich naar hem om. Zijn gezicht had opeens een felle uitdrukking gekregen. ‘Je zult voor ongekende problemen komen te staan, Edward.’

Halifax zag er moe en diep ongelukkig uit, maar ook vastberaden. Uiteindelijk stond hij toch zijn mannetje. ‘Daarom, Winston, wil ik jou graag naast me hebben in een nieuw en kleiner oorlogskabinet. Jij zou minister

van Defensie worden, je zou de volledige verantwoordelijkheid krijgen voor de oorlogvoering.'

Churchill dacht over het aanbod na, bewoog zijn zware kaken peinzend heen en weer. Als hij verantwoordelijk werd voor de oorlogvoering, kon hij Halifax misschien aftroeven en de macht naar zich toe trekken. Het hing af van de andere leden van het kabinet. 'En de anderen?' vroeg hij. 'Wie wil je verder benoemen?'

'Jij, ik en Sam Hoare van de conservatieven; dat lijkt mij de beste afspiegeling van de meningen in de partij. Attlee van Labour, en Lloyd George van de Liberals. Als nationale figuur denk ik aan de man die ons in 1918 naar de overwinning heeft geleid.' Halifax richtte zich tot Chamberlain. 'Je zou ons allemaal een grote dienst bewijzen, Neville, door voorzitter te worden van het Lagerhuis.'

Het was slecht nieuws, bar slecht. Lloyd George, die nu weliswaar terugkrabbelde maar Hitler in de jaren dertig had verheerlijkt, hem zelfs 'de George Washington van Duitsland' had genoemd. En Sam Hoare, de onverbeterlijke voorstander van vrede, Churchills oude vijand. Attlee was een vechter, ondanks zijn bedeesdheid, maar zij tweeën zouden in de minderheid zijn.

'Lloyd George is zevenenzeventig,' zei Churchill. 'Kan hij zo'n zware taak wel aan?'

'Ik denk het wel. En hij is goed voor het moreel.' Halifax klonk nu zelfverzekerder. 'Winston, ik zou jou in deze zware tijden graag aan mijn zijde willen hebben.'

Churchill aarzelde. Het nieuwe oorlogskabinet zou hem vleugellam maken. Hij wist dat Halifax alleen uit plichtsbesef bereid was het premierschap op zich te nemen. Hij zou zijn best doen, maar het ontbrak hem aan de overgave om zich in te zetten voor de ophanden zijnde strijd. Zoals velen met hem, had hij in de Grote Oorlog gevochten en huiverde hij voor nieuw bloedvergieten.

Even overwoog Churchill om zich terug te trekken uit het kabinet, maar wat zou dat opleveren? En Margesson had gelijk: nationale eenheid was van het grootste belang. Hij zou doen wat hij kon, zolang hij het kon. Eerder die dag had hij gedacht dat zijn tijd was gekomen, maar kennelijk was het nog niet zover.

'Ik aanvaard de post die je me aanbiedt,' zei hij op moedeloze toon.

November 1952

Bijna alle passagiers in de ondergrondse naar Victoria waren, net als David en zijn familie, onderweg naar de herdenking van de gevallen van de Grote Oorlog. Het was een koude zondagochtend, en de mannen en vrouwen droegen zwarte of donkerbruine winterjassen. Ook de sjaals van de vrouwen waren donkergetint. Alleen de felrode klaprozen in ieders knoopsgat gaven kleur aan dit sombere palet. David hielp Sarah en haar moeder in een rijtuig. Ze vonden twee lege houten bankjes en gingen tegenover elkaar zitten.

David keek naar de droefgeestige gezichten om zich heen toen de trein ratelend wegreed van Kenton Station. Er waren betrekkelijk weinig oudere mannen bij – de meeste oorlogsveteranen uit de Grote Oorlog waren al in het centrum van Londen om zich voor te bereiden op de parade. Zelf was David veteraan uit de tweede oorlog, het kortstondige conflict dat van 1939 - 1940 had geduurd, en dat afhankelijk van iemands politieke voorkeur de Duinkerke-campagne of de Jodenoerlog werd genoemd. David had in Noorwegen gevochten, en voor hem, net als voor de andere overlevenden van het verslagen Britse leger – een nederlaag die al kort daarna door de Britse overgave was gevolgd – was er geen plaats bij de herdenking. Ook de Britse soldaten die in de eindeloze conflicten in India waren gesneuveld werden niet officieel herdacht, een lot dat ze deelden met de gevallen in Afrika, waar de strijd na het Vredesverdrag uit 1940 was losgebarsten. De dodenherdenking had een politiek karakter gekregen: de slachtpartij tussen Engeland en Duitsland van 1914 - 1918 mocht zich nooit herhalen. Engeland moest de bondgenoot van Duitsland blijven.

‘Het is bewolkt,’ zei Sarahs moeder. ‘Ik hoop dat het niet gaat regenen.’

‘Het loopt wel los, Betty,’ zei David geruststellend. ‘Volgens de weersverwachting blijft het droog.’

Betty was een mollige kleine vrouw van in de zestig wier hele leven draaide om de zorg voor Sarahs vader; bij de Slag aan de Somme in 1916 was zijn halve gezicht weggeblazen.

‘Het is zo naar voor Jim om in de regen te marcheren,’ zei ze. ‘Het water loopt achter zijn prothese, en die kan hij natuurlijk niet afzetten.’

Sarah nam de hand van haar moeder in de hare. Haar hoekige gezicht met de krachtige, ronde kin – die van haar vader – had een waardige uitdrukking. Ze had lang blond haar, dat krulde aan de punten, en droeg een bescheiden zwart hoedje. Betty glimlachte naar haar.

Op het volgende station stapten meer mensen in. ‘Het is drukker dan anders,’ merkte Sarah op.

‘Iedereen is benieuwd naar de koningin, denk ik.’

‘Ik hoop dat we Steve en Irene kunnen vinden,’ zei Betty zorgelijk.

‘Ik heb afgesproken bij de loketten op Victoria,’ zei Sarah. ‘Het komt wel goed, maak je geen zorgen.’

David keek naar buiten. Hij verheugde zich er niet op om de middag met zijn schoonzus en haar man door te brengen. Irene was best aardig, al kletste ze je de oren van het hoofd, maar David had een enorme hekel aan Steve, een arrogante gladjakker met fascistische sympathieën. Hij zou moeten proberen om zijn mond te houden, zoals gewoonlijk.

De trein kwam vlak voor de opening van een tunnel met sissende remmen tot stilstand. ‘O, nee, niet vandaag,’ verzuchtte iemand. ‘Eeuwig en altijd die vertragingen. Het wordt steeds erger.’

Naast het spoor zag David rijtjeshuizen, zwartgeblakerd door roet. Uit de schoorstenen kringelde grijze rook omhoog, wasgoed hing te drogen in de achtertuinen. De straten waren verlaten. In de etalage van een kruidenier pal tegenover hem hing een bord met de tekst: WIJ ACCEPTEREN VOEDSELBONNEN.

Met een schok kwam de trein weer in beweging, maar een eindje verder stonden ze opnieuw stil, dit keer in de tunnel. David zag zijn spiegelbeeld in het donkere raam, de onderste helft van zijn hoofd weggedoken in de dikke jas. Een bolhoed bedekte zijn krullende zwarte haar. Hij had een glad gezicht met regelmatige trekken, zonder rimpels, waardoor hij er jonger uitzag dan vijfendertig. Opeens kwam er een jeugdherinnering boven, hoe zijn moeder met haar zware Ierse accent over hem opschepte tegen bezoeksters. ‘Kijk toch eens naar mijn mooie knulletje. Is hij niet

om op te eten?’ Op die momenten wilde hij het liefst door de grond zakken.

Er volgde nog een herinnering, zomaar, aan toen hij zeventien was en een interscolaire wedstrijd schoonspringen had gewonnen. Hij herinnerde zich dat hij op de duikplank stond, een zee van gezichten in de diepte, het trillen van de plank. Twee stappen naar voren, en dan de duik in het lege water, het moment van angst dat overging in vreugde.

Steve en Irene stonden al te wachten op Victoria. Sarahs oudere zus was ook lang en blond, en net als hun moeder had ze een kuiltje in haar kin. Haar zwarte jas had een dikke, bruine bontkraag. Steve was een knappe kerel met een dun zwart snorretje, waardoor hij een beetje op Errol Flynn leek, maar dan op een proleterige manier. Hij droeg een zwarte gleufhoed en zijn haar was dik met brillantine ingesmeerd – David ving de geur van het spul op toen hij zijn zwager een hand gaf.

‘Hoe gaat het met de rijkdelen overzee, ouwe jongen?’ vroeg Steve.

‘Z’n gangetje.’ David glimlachte.

‘Je waakt toch wel goed over het Britse Rijk, hè?’

‘Ik doe mijn best. Hoe is het met de jongens?’

‘Uitstekend. Ze groeien als kool. Volgend jaar nemen we ze misschien wel mee, ze zijn er nu oud genoeg voor.’

David zag de schaduw die over Sarahs gezicht gleed, en hij wist dat ze aan hun eigen overleden zoontje dacht.

‘Laten we snel de metro naar Westminster nemen,’ zei Irene. ‘Moet je zien hoe druk het is.’

Meegevoerd door de mensenmassa schuifelden ze naar de roltrap. David moest denken aan zijn tijd als soldaat, toen hij samen met de rest van de vermoeide troepen naar de schepen schuifelde die de Britse manschappen in 1940 evacueerden uit Noorwegen.

Ze liepen naar het monument op Whitehall. De mannen die langs de Cenotaaf defileerden, namen nog steeds eerbiedig hun pet af, maar het werden er elk jaar minder – sinds het einde van de Grote Oorlog waren er nog maar vierendertig over. De lucht was grijswit, en het was zo koud dat de adem van de toeschouwers wolkjes vormde. Rustig en beleefd zochten mensen een plaatsje achter de dranghekken tegenover de hoge, witte Ce-

notaaf. Ervoor stond politie in dikke jassen. Er waren gewone agenten bij, met de bekende helm op hun hoofd, maar het merendeel bestond uit hulpagenten van Special Branch, de veiligheidspolitie, met een platte pet en een blauw uniform, de *auxiliaries* of kortweg *auxies*. Toen deze hulppolitie in 1940 in het leven werd geroepen om de groeiende onrust onder het volk te beteugelen, had Davids vader gezegd dat ze hem aan de Black and Tans deden denken, de gewelddadige paramilitaire troepen die in 1920 door Lloyd George waren gerekruteerd om de revolutie in Ierland de kop in te drukken. Al deze mannen waren gewapend.

De herdenking was tegenwoordig anders opgezet; burgerpersoneel stond niet langer op het paradeterrein rondom de Cenotaaf, waarmee ze de toeschouwers het zicht ontnamen, en achter de hekken lagen planken op blokken, zodat mensen hoger stonden en meer konden zien. Het was een van de maatregelen die premier Beaverbrook had genomen om 'het gedoe', zoals hij het noemde, te 'demystificeren'.

De familie vond een goed plekje tegenover Downing Street en het grote victoriaanse gebouw waar het Dominions Office zetelde, het ministerie waar David werkte. Aan de overgebleven drie kanten van de Cenotaaf hadden de militaire en religieuze leiders hun plaatsen al ingenomen. De militairen waren in gala-uniform, en aartsbisschop Headlam, die nog slechts een deel van de anglicaanse kerk vertegenwoordigde omdat hij bereid was compromissen te sluiten met het regime, was gehuld in een schitterend groen met gouden gewaad. Naast hen stonden politici en ambassadeurs, elk met een krans.

David bestudeerde de premier, met zijn gerimpelde apengezicht en de brede mond die voor de gelegenheid verdriet uitdrukte. Sinds Beaverbrook veertig jaar daarvoor vanuit Canada naar Engeland was gekomen, op de vlucht voor allerlei schandalen, had hij een krantenimperium opgebouwd en zich omhooggewerkt in de politiek, met thema's als de vrije onderneming en verzoening met Duitsland hoog in het vaandel. Hij werd door weinigen vertrouwd en was door niemand gekozen; na de dood van zijn voorganger, Lloyd George, in 1945, had de coalitie hem als premier aangewezen.

Lord Halifax, de premier die na de val van Frankrijk de capitulatie had getekend, stond naast Beaverbrook, torende een kop boven hem uit. Halifax was inmiddels kaal, zijn ingevallen gezicht askleurig onder zijn hoed,

en hij staarde glazig voor zich uit. De andere coalitiegenoten waren ook present: minister van Binnenlandse Zaken Oswald Mosley, groot, met een kaarsrechte rug, Enoch Powell, de minister voor India, een veertiger met een zwarte snor die er ouder uitzag dan zijn jaren, viscount Swinton, Davids minister, verantwoordelijk voor de overzeese gebiedsdelen, lang en aristocratisch, minister van Buitenlandse Zaken Rab Butler met zijn pafferrige gezicht, en Labour-leider Ben Green, een van de weinige Labour-politici die bewondering had voor de nazi's. Zijn voorganger, Herbert Morrison, had in 1940 vanuit ambitieuze motieven zitting genomen in het kabinet-Halifax, maar was in 1943 afgetreden omdat de Britse steun voor Duitsland hem te gortig werd. Hij was trouwens niet de enige; zo had ook de conservatief Samuel Hoare zich teruggetrokken uit de politiek.

Voorts waren er vertegenwoordigers van de Dominions aanwezig, zoals de gezette, fronsende Vorster uit Zuid-Afrika, die David kende van zijn werk. Achter hen stonden de ambassadeurs van de andere landen die in de Grote Oorlog hadden gevochten: Rommel van Duitsland, Mussolini's schoonzoon Ciano, de ambassadeurs van Frankrijk en Japan en Joe Kennedy uit Amerika. Rusland was niet vertegenwoordigd aangezien Engeland, als bondgenoot van Duitsland, formeel nog steeds in oorlog was met de Sovjet-Unie, ook al vochten er geen Britse troepen in de Duits-Russische oorlog die nu al elf jaar duurde.

Een eindje bij de hoogwaardigheidsbekleders vandaan stond een groepje mannen rondom een camera, een enorm gevaarte met dikke kabels en de letters BBC op de zijkant. David herkende de commentator, Richard Dimbleby, maar hij stond te ver weg om te kunnen verstaan wat er in de microfoon werd gezegd.

Sarah rilde en wreef haar gehandschoende handen tegen elkaar. 'Jeetje, wat is het koud. Arme papa, hij staat daar maar te wachten.' Ze keek naar het kale witte monument. 'Het is zo triest allemaal.'

'In elk geval weten we dat we nooit meer oorlog hoeven te voeren met Duitsland,' zei Irene.

'Kijk, daar is ze,' zei Betty op gedempte, eerbiedige toon.

De koningin was uit het regeringsgebouw naar buiten gekomen, in gezelschap van de koningin-moeder en haar grootmoeder, de oude koningin Mary. Adjudanten droegen hun kransen. De koningin nam haar plaats in voor de aartsbisschop. Haar zwarte kleren pasten niet bij haar

knappe jonge gezicht. Het was een van de eerste keren dat ze sinds de dood van haar vader, eerder dat jaar, in het openbaar verscheen. David vond dat ze er moe en bang uitzag. Haar uitdrukking deed hem denken aan die van koning George VI in 1940, toen hij tijdens Hitlers staatsbezoek na het Verdrag van Berlijn naast de Führer in een open rijtuig door de stad reed. David, die destijds nog herstelde van de bevroeringswonden die hij in Noorwegen had opgelopen, had de rijtoer gezien op de nieuwe televisie die zijn vader had gekocht, een van de eerste in hun straat. Hitler had stralend en blozend in het rijtuig gezeten, in de zevende hemel nu zijn droom van een alliantie met de Arische Britten eindelijk was uitgekomen. Hij zwaaide glimlachend naar de zwijgende menigte, maar de koning had strak voor zich uit gekeken en was zo ver mogelijk bij de Führer vandaan geschoven. Na de uitzending had Davids vader verklaard dat hij er genoeg van had en bij zijn broer in Nieuw-Zeeland ging wonen. Hij had David aangeraden om zijn baan als ambtenaar op te zeggen en mee te gaan. Gelukkig, had hij verzucht, had Davids moeder dit niet meer mee hoeven maken.

Sarah keek naar de koningin. ‘Arme vrouw.’

David draaide zijn hoofd naar haar toe. ‘Ze had zich geen marionet van het regime moeten laten maken,’ zei hij zacht.

‘Was er dan een alternatief?’

David gaf geen antwoord.

De Big Ben luidde de eerste van elf slagen, en de menigte viel stil. Overal werden hoeden en petten afgenomen. In de stilte na de laatste slag klonk het kanonschot ter herinnering aan het moment dat in 1918 de wapens waren neergelegd oorverdovend luid. Iedereen boog het hoofd voor de twee minuten stilte, denkend aan de enorme verliezen die Engeland in de Grote Oorlog had geleden of, zoals David, aan de nederlaag in 1940. Hetzelfde kanon maakte een einde aan de stilte, gevolgd door de melancholieke klanken van de ‘Last Post’. Iedereen luisterde ernaar, blootshoofds in de kou. Elke keer dat David de herdenking bijwoonde, verbaasde hij zich erover dat niemand in tranen uitbarstte of begon te schreeuwen van woede over de gebeurtenissen van de afgelopen jaren.

De laatste noot stierf weg. De militaire kapel zette de ‘Begrafenismars’ in, en de jonge koningin liep met een krans van klapprozen die ze ternauwernood kon tillen naar de Cenotaaf. Nadat ze de krans had gelegd, bleef ze met

gebogen hoofd staan. Langzaam liep ze terug naar haar plaats, waarna de koningin-moeder op haar beurt een krans legde.

‘Zo jong, en nu al weduwe,’ merkte Sarah op.

‘Ja.’ David ving de geur van rook op, en toen hij omhoogkeek, zag hij nevel boven de straat hangen. Het zou die avond gaan misten.

De rest van de koninklijke familie legde ook kransen, gevolgd door de premier, de ministers en hoogwaardigheidsbekleders. De voet van het monument ging nu schuil onder een zee van groene kransen met rode klapprozen. De Duitse ambassadeur, Erwin Rommel, held van de blitzkrieg, kwam naar voren, een stramme militair met het IJzeren Kruis op zijn borst gespeld. Zijn krans was enorm, groter dan die van de koningin, met een swastika in het midden. Nadat hij de krans had gelegd, bleef hij nog lang met gebogen hoofd staan. De Amerikaanse ambassadeur, die na hem aan de beurt was, stond al klaar.

Opeens klonk er vanuit de menigte achter David geschreeuw. ‘Weg met het nazigeboefte! Democratie nu! Lang leve het verzet!’ Er zeilde een voorwerp over de hoofden heen, dat aan Rommels voeten op de grond kletterde.

Sarah slaakte een gesmoorde kreet. Irene en sommige andere vrouwen gilden. De trappen van het monument en de onderkant van Rommels jas kleurden rood, en even dacht David dat het bloed was, dat iemand een bom had gegooid. Toen zag hij de verfpot die van de trappen rolde. Rommel vertrok geen spier, bleef bewegingloos staan. Ambassadeur Kennedy was echter geschrokken achteruitgelopen. Politie mannen pakten wapenstokken en pistolen. Een groep soldaten, met geweren in de aanslag, kwam naar voren. David zag dat de koninklijke familie haastig werd weggevoerd.

‘Weg met de nazi’s!’ riep iemand in de menigte. ‘We willen Churchill!’

Politiemannen sprongen over de dranghekken. Ook in de menigte hadden sommige mannen een wapen getrokken; undercoveragenten van Special Branch. David trok Sarah tegen zich aan. De menigte week uiteen om de politie door te laten, en rechts van hen werd gevochten. Hij zag een geheven wapenstok, hoorde iemand naar de politie roepen: ‘Pak die smeersappen!’

‘O hemel, wat doen ze?’ zei Sarah.

‘Ik weet het niet.’ Irene had een arm om haar huilende moeder heen geslagen en Steve keek nijdig naar het gewoel.

De mensen rondom hen praatten allemaal door elkaar heen, met af en toe luid geschreeuw dat boven het rumoer uit kwam.

‘Stomme communisten, sla ze in elkaar!’

‘Weg met de Duitsers!’

Een Britse generaal, een magere man met een grijze snor, liep tussen de kransen door de trap van het monument op. Door een megafoon riep hij de menigte tot de orde.

‘Zijn ze opgepakt?’ vroeg Sarah aan David. ‘Ik kon het niet zien.’

‘Ik geloof dat er een paar zijn opgepakt.’

‘Smerige verraders!’ zei Steve. ‘Ik hoop dat ze worden opgehangen.’

De kranslegging werd hervat, en aartsbisschop Headlam besloot de plechtigheid met een gebed. De blikkelige stem uit de microfoon weergalmd over het plein.

‘O Heer, kijk op ons neer nu wij de dappere mannen herdenken die vielen in de grote, tragische strijd van 1914 - 1918, een oorlog die ons allen, hier en in de rest van Europa, zwaar heeft getroffen. Heer, velen van ons hebben dierbaren verloren en dragen het verdriet nog steeds met zich mee. Troost hen, Heer, troost hen.’

Nu kwam het defilé op gang: duizenden soldaten, de meeste inmiddels oud, die trots langs het monument marcheerden terwijl de kapel populaire liedjes uit de Grote Oorlog speelde.

Zoals altijd keken David en zijn familie uit naar Sarahs vader, maar ze zagen hem niet. De trappen rondom Rommels krans met het hakenkruis waren nog steeds rood. David vroeg zich af wie de demonstranten waren geweest; misschien een van de onafhankelijke pacifistische groeperingen. Het verzet zou Rommel en de zijnen neerschieten als ze niet zo bang waren voor de represailles. Arme kerels, wie het ook waren. Op dit moment werden ze ongetwijfeld afgeranseld in de verhoorkamers van de veiligheidspolitie, of misschien zelfs in de kelder van Senate House, de Duitse ambassade. Aangezien het een aanval op Rommel was geweest, had de Britse politie de demonstranten waarschijnlijk overgedragen.

David voelde zich machteloos. Hij had Steve niet tegengesproken. Maar hij mocht niet uit zijn rol vallen, hij moest de modelambtenaar blijven spelen, juist vanwege het verleden van Sarahs familie. Opeens voelde hij ergeris jegens zijn vrouw, hoe onredelijk die ook was.

Zijn blik ging terug naar het defilé. Een oude man van een jaar of zestig marcheerde langs, zijn gezicht streng en uitdagend, zijn borst trots naar voren. Aan de ene kant van zijn jas prijkte een rij medailles, maar op de andere was een felgele davidsster genaaid. Tegenwoordig zorgden de Joden er wel voor om op de achtergrond te blijven en vooral geen aandacht te trekken, maar deze oude baas trotseerde het gezag door een opvallende ster te dragen, terwijl het alleen verplicht was om een discreet speldje met een kleine ster op je revers te dragen.

'Smous!' schold iemand uit de menigte. De oude man bleef voor zich uit kijken, maar David zag zijn in woede vertrokken kaak.

Volgens de wet moest David ook zo'n speldje dragen en zou hij vanwege het *berufsverbot* niet in overheidsdienst mogen werken, maar Davids vader, die aan de andere kant van de wereld woonde, was de enige persoon die wist dat zijn vrouw een Ierse Jodin was geweest, een zeldzaamheid. In Engeland was een halve Jood tegenwoordig een hele Jood en er stonden zware straffen op het verhullen van je identiteit. Bij de volkstelling van 1941, toen mensen voor het eerst hun geloof moesten opgeven, had David verklaard dat hij katholiek was. Dat gaf hij ook op als zijn legitimatiebewijs vernieuwd moest worden, en nogmaals bij de volkstelling in 1951, terwijl er die keer zelfs naar Joodse ouders of grootouders werd gevraagd. David probeerde er zo min mogelijk aan te denken, maar werd 's nachts soms doodsbang wakker.

Na afloop van de herdenking, die zonder verdere incidenten verliep, pikten ze Jim op, Sarahs vader, en gingen ze met z'n allen met David en Sarah mee naar hun halfvrijstaande huis in Kenton, waar Sarah voor iedereen zou koken. Jim wist niet dat er met verf was gegooid totdat zijn familie het hem vertelde, hoewel de rode vlekken op de trap van het monument hem wel waren opgevallen. Onderweg naar huis werd er verder weinig over gezegd, behalve door Irene en Steve, die hevig verontwaardigd waren, vooral Steve. Bij David en Sarah thuis stelde hij voor om naar het nieuws te kijken om te zien wat er over de aanval werd gemeld.

David zette de televisie aan en plaatste de stoelen zo dat iedereen het scherm kon zien. Hij vond het jammer dat de televisie in de meeste huishoudens tegenwoordig zo'n prominente plaats innam. De helft van de bevolking bezat inmiddels een tv-toestel, een statussymbool dat de scherpe

scheidslijn tussen rijk en arm markeerde. In afwachting van het nieuws keken ze naar een kinderprogramma. Sarah serveerde thee en David liet de sigarettendoos rondgaan.

Hij keek naar Jim. Hoewel hij zich na de Grote Oorlog tot het pacifisme had bekeerd, nam hij uit eerbied voor zijn vroegere kameraden altijd deel aan het defilé op Remembrance Day. David vroeg zich af hoe hij dacht over de man die met verf had gegooid, maar Jim zat met de kunstmatige kant van zijn gezicht naar hem toe. De prothese was goed gemaakt: vleeskleurig en nauwsluitend, met een geschilderd oog dat zelfs nepwimpers had. Sarah had hem verteld dat hij toen ze klein was een masker van dun metaal had gedragen, en dat het haar bang had gemaakt. Op een dag zat ze bij hem op schoot en was ze in huilen uitgebarsten, en Irene had haar van zijn schoot getild. Haar moeder had haar gemeen en egoïstisch genoemd, maar de vier jaar oudere Irene had haar getroost. 'Probeer er gewoon niet naar te kijken. Papa kan het ook niet helpen.'

Het nieuws begon, van commentaar voorzien door Dimbleby's sonore stem. Ze zagen de kranslegging door de koningin, maar de BBC toonde geen beelden van het incident. Na Rommel legde de Amerikaanse ambassadeur een krans, alsof er niets was gebeurd. Er was een korte flikkering te zien, maar alleen als je erop lette, en het commentaar liep door. De BBC-technici moesten een stuk uit de band hebben geknipt.

'Niets,' zei Irene.

Sarah was uit de keuken gekomen om te kijken, haar gezicht verhit van het koken. 'Kennelijk vonden ze het beter om het niet te melden.'

'Je vraagt je af wat ze nog meer niet melden,' zei Jim zacht.

Steve draaide zich naar hem opzij. Hij droeg een felgekleurde trui, die spande om zijn onaantrekkelijk dikke buik. 'Het zou mensen alleen maar boos maken, zo'n smet op onze nationale herdenking.'

'Ik vind dat mensen het zouden moeten weten,' viel Irene fel uit. 'Ze zouden moeten zien wat die verachtelijke terroristen doen. Waar de koningin bij is, nota bene! Het arme ding. Geen wonder dat ze zo zelden in het openbaar verschijnt. Het is een schande!'

David kon zich niet beheersen. 'Dat komt er nou van als je mensen verbiedt om tegen de machthebbers te demonstreren.'

Steve keek hem kwaad en uitdagend aan. 'Ik neem aan dat je de Duitsers bedoelt.'

David haalde zijn schouders op, hoewel hij Steve het liefst alle tanden uit zijn mond zou hebben geslagen.

‘De Duitsers zijn onze bondgenoten,’ vervolgde zijn zwager, ‘en daar mogen we blij mee zijn.’

‘Alleen de mensen die rijk worden van de handel met Duitsland,’ snauwde David.

‘Wat bedoel je daar nou weer mee? Heb je soms kritiek op me omdat ik zaken doe met de Anglo-German Fellowship?’

‘Je moet het zelf weten als je je aangesproken voelt,’ hoonde David.

‘Jij zou zeker liever het verzet aan de macht hebben. Churchill – als die stokebrand tenminste nog leeft – en zijn communistische vriendjes. Mensen die soldaten vermoorden en kinderen opblazen, zoals dat meisje in Yorkshire dat vorige week op een van hun mijnen trapte.’ Hij begon rood aan te lopen.

‘Alsjeblieft,’ zei Sarah streng. ‘Geen ruzie.’

‘Al goed.’ Steve bond in. ‘Ik wil geen roet in het eten gooien. Die zwijnen hebben vandaag al een mooie herdenking verpest. En ik maar denken dat ambtenaren onpartijdig zijn,’ voegde hij er op sarcastische toon aan toe.

‘Wat zei je, Steve?’ vroeg David scherp.

‘Niks.’ Steve stak zijn handen omhoog. ‘Vrede.’

‘Rommel heeft net als ik in de Grote Oorlog gevochten,’ zei Jim triest. ‘Het zou zo fijn zijn als de herdenking een minder militair karakter had. Dan zouden mensen misschien niet de behoefte voelen om te protesteren. Er gaan trouwens geruchten dat Hitler heel erg ziek zou zijn,’ vervolgde hij. ‘Hij houdt geen toespraken meer. En nu de democraten weer een meerderheid hebben in Amerika gaat er misschien toch iets veranderen.’ Hij glimlachte naar zijn vrouw. ‘We moeten gewoon vertrouwen hebben.’

‘We zouden het hebben gehoord als Hitler ziek was,’ zei Steve afwijzend.

David keek naar Sarah maar zei niets.

Nadat de rest van de familie in Steve’s nieuwe Morris Minor was weggereeden, kregen David en Sarah ruzie.

‘Waarom vlieg je hem toch altijd in de haren?’ vroeg Sarah. Ze had de hele middag voor iedereen gezorgd en zag er nu moe uit, met slap piekerig haar. ‘In het bijzijn van mijn vader, uitgerekend vandaag.’ Ze aarzelde, en haar stem kreeg een verbitterde klank. ‘Je hebt jaren geleden tegen me ge-

zegd dat ik me niet met politiek moest bemoeien, dat dat veiliger was.'

'Ik weet het. Het spijt me. Kon die man zijn grote mond maar houden. Vandaag was het me gewoon te veel.'

'Snap je dan niet hoe naar dit is voor Irene en mij?'

'Jij hebt net zo'n hekel aan hem als ik.'

'We moeten hem aanvaarden. Voor de familie.'

'Ja, en bij hem op bezoek gaan, kijken naar die foto van hem en zijn vriendjes bij Speer, naar de boeken van Mosley in zijn boekenkast.' David zuchtte. 'Waarom sluit hij zich niet gewoon aan bij de Zwarthemden? O nee, dat kan niet. Dan zou hij moeten trainen om die vette pens van hem kwijt te raken.'

'Hebben we niet al genoeg meegemaakt?' schreeuwde Sarah, en ze stormde de kamer uit.

David hoorde dat ze naar de keuken ging, de deur achter zich dichtsloeg. Hij stond op en begon vuile borden en bestek te verzamelen op de trolley. Hij rolde de kar door de smalle gang. Onder het lopen keek hij onwillekeurig naar het gescheurde behang boven en onder aan de trap, waar de traphekjes waren weggehaald. Sinds Charlies dood hadden hij en Sarah al zo vaak tegen elkaar gezegd dat ze een behanger moesten laten komen, maar het was er nooit van gekomen. Hij zou zo naar haar toe gaan, zijn excuses aanbieden, proberen om de kloof tussen hen te dichten, al wist hij diep in zijn hart dat zijn vele geheimen elke toenadering onmogelijk maakten.

Het was twee jaar daarvoor begonnen, met de verkiezingen van 1950, een paar maanden na Charlies dood. Europa, dat toch al zwaar te lijden had door de eindeloze Duits-Russische oorlog, kreeg een enorme klap van de Hongaarse bankencrisis in 1948. Het economische en politieke nieuws werd steeds slechter. Er waren stakingen en demonstraties in Noord-Engeland en Schotland en opstanden in India, en er werden steeds meer mensen gearresteerd omdat ze een gevaar voor de samenleving zouden vormen. Mensen die zich bij het Vredesverdrag van 1940 hadden neergelegd, begonnen boos te worden, vonden dat Engeland niet langer aan de leiband van Duitsland moest lopen en dat het na tien jaar tijd was voor een andere regering. Hoewel kranten en de BBC propaganda maakten voor Beaverbrook, was hij niet populair. Het volk wilde Churchill en Attlee een kans geven.

Toen de uitslag bekend werd gemaakt, bleek echter dat Attlees United Democratic Party het merendeel van hun honderd parlamentszetels had verloren, zetels die naar de British Union waren gegaan, Mosleys fascistische partij, die van vierendertig zetels naar honderdvier ging. Voor Beaverbrook betekende dit een enorme versterking van zijn coalitie. Churchill hield een speech in het Lagerhuis, waarin hij Beaverbrook een 'gangster' noemde en hem van verkiezingsfraude beschuldigde. Samen met de leden van zijn conservatieve partij verliet hij demonstratief het Lagerhuis. In de pers werd alleen gemeld dat ze boos naar buiten waren gestormd. Kort daarna werd Attlees democratische partij beschuldigd van het aanzetten tot stakingen en daarom verboden. De partij ging ondergronds, en een nieuwe naam verscheen op de muren, 'Resistance', naar het Franse woord voor 'verzet'.

De nieuwe regering haalde de banden met Duitsland nog verder aan. Joodse vluchtelingen uit Duitsland waren na het Verdrag van Berlijn in 1940 teruggestuurd, maar ondanks het groeiende antisemitisme kregen de